

*Wojciech Stefan Zgliczyński

Lekarze specjalizujący się w endokrynologii – charakterystyka grupy

Physicians specializing in endocrinology – characteristics of a group

Zakład Organizacji Opieki Zdrowotnej i Orzecznictwa Lekarskiego, Szkoła Zdrowia Publicznego
Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego, Warszawa
Kierownik Zakładu: dr med. Jarosław Pinkas

Streszczenie

Wstęp. Informacje na temat sytuacji zawodowej i planach zawodowych osób specjalizujących się w zakresie endokrynologii w Polsce mogą się przyczynić do lepszego monitorowania stanu zasobów kadrowych, a informacje na temat sytuacji rodzinnej, poglądów i wartości mogą pozwolić samym lekarzom endokryнологom pogłębić znajomość swojego środowiska zawodowego.

Cel pracy. Celem badania było uzyskanie wiedzy na temat lekarzy odbywających specjalizację w endokrynologii – ich sytuacji zawodowej, rodzinnej oraz poglądów i wartości. W efekcie badania miał powstać opis sylwetki lekarza specjalizującego się w endokrynologii.

Materiał i metody. Materiał stanowiły dane rejestru prowadzonego przez Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego (CMKP) dotyczące 236 lekarzy odbywających aktualnie specjalizację z endokrynologii na terenie całego kraju oraz dane z 205 ankiet, które zostały przeprowadzone na kursach dla lekarzy specjalizujących się w endokrynologii prowadzonych przez Klinikę Endokrynologii CMKP w latach 2009 i 2012. Analiza materiału miała charakter ilościowy. Analizę danych przeprowadzono przy zastosowaniu SPSS 12.0 PL.

Wnioski. Osoba odbywająca specjalizację w zakresie endokrynologii jest najczęściej kobietą przed czterdziestym rokiem życia mieszkającą w dużym mieście, pozostającą w związku małżeńskim i mającą dwoje dzieci. Posiada specjalizację z chorób wewnętrznych i pracuje w szpitalu klinicznym i przychodni. Po uzyskaniu specjalizacji planuje zmianę miejsca pracy bądź założenie własnej praktyki lekarskiej i raczej wyklucza wyjazd do pracy za granicę. Deklaruje zadowolenie ze swojej sytuacji materialnej i rozwoju swojej kariery zawodowej. Prezentuje poglądy centroprawicowe i jest osobą religijną, a najważniejsze dla niej wartości to: szczęście rodzinne, zachowanie dobrego zdrowia, praca zawodowa i uczciwe życie.

Słowa kluczowe: endokrynologia, lekarze, specjalizacja

S u m m a r y

Introduction. Information about the employment situation, including workload and career satisfaction, as well as general information about the career plans of doctors specializing in endocrinology in Poland can contribute to better planning of human resources. Additional information on family background, attitudes, and values may allow endocrinologists deepen their knowledge of their professional environment.

Aim of the study. The aim of study was to gain a knowledge about doctors during specialization in endocrinology – their employment and family situation, theirs views and values. As a result of the study was to develop a description of the profiles of a doctor specializing in endocrinology.

Materials and methods. The material consisted of data register maintained by The Medical Center for Postgraduate Education (CMKP) about 236 doctors currently specializing in endocrinology across the country, and data from 205 surveys that were conducted on courses for physicians specializing in endocrinology conducted by the Clinic of Endocrinology CMKP in 2009 and 2012. Analysis of the material was quantitative, and was performed using the SPSS 12.0 PL.

Conclusions. Doctor who is specializing in the field of endocrinology usually is married woman in her late thirties, lives in a big city, and has two children. Has specialization in internal medicine and works in the clinical hospital and the outpatient clinic. After obtaining specialization plans to change a job or starts her own medical practice, and rather excludes to work abroad. Declares satisfaction with their financial situation and with the development of her career. Has center-right views and is a religious person, for which the most important values are family happiness, good health, professional work and a decent life.

Key words: endocrinology, physicians, specialism

WSTĘP

Specjalizacja w zakresie endokrynologii jest obecnie jedną z 31 szczegółowych specjalizacji lekarskich. Uprawnieni do jej uzyskania są specjaliści chorób wewnętrznych, pediatrzy, ginekolodzy i chirurdzy ogólni (1). Czas trwania specjalizacji jest nie krótszy niż 3 lata (2). Nowy program specjalizacji opracowywany przez Ministerstwo Zdrowia przewiduje 5-letni czas trwania specjalizacji, na który mają się składać 2-letni moduł podstawowy chorób wewnętrznych lub pediatrii oraz 3-letni moduł specjalistyczny z endokrynologii (3). W efekcie planowanych zmian czas potrzebny na uzyskanie specjalizacji ulegnie skróceniu o 3 lata.

Zgodnie z informacjami Naczelnej Izby Lekarskiej na dzień 30 września 2012 roku liczba praktykujących lekarzy endokrynologów wynosiła 1103 osoby (4). Przy założeniu, że populacja Polski wynosi 38 511 800 (5) to na 100 tys. mieszkańców przypada 2,86 lekarza endokrynologa. Biorąc pod uwagę zalecenia Unii Europejskiej, na które powołuje się konsultant krajowy ds. endokrynologii prof. Andrzej Lewiński, należy stwierdzić, że Polska nie tylko spełnia, ale też przekracza te zalecenia (6).

Mimo stosunkowo dużej liczby endokrynologów występują różnice w dostępie do tych specjalistów między małymi miastami i dużymi aglomeracjami, nawet w obrębie poszczególnych województw, które wynikają ze skupienia endokrynologów w ośrodkach akademickich (6). Co więcej narastającym problemem staje się coraz bardziej ograniczony dostęp do lekarza endokrynologa w ramach ubezpieczenia zdrowotnego w NFZ (7, 8).

Brakuje informacji na temat sytuacji zawodowej, w tym obciążenia pracą i zadowolenia z pracy, a także ogólnie informacji na temat planów zawodowych osób specjalizujących się w zakresie endokrynologii. Wiedza na ten temat pozwoliłaby lepiej rozumieć sytuację osób starających się o zdobycie specjalizacji z endokrynologii oraz pomóc w kształtowaniu polityki planowania zasobów kadrowych i kształcenia. Takie dane wraz z dodatkowymi informacjami na temat sytuacji rodzinnej, poglądów i wartości pozwoliłyby lekarzom endokrynologom pogłębić znajomość swojego środowiska zawodowego.

CEL PRACY

Celem badania było uzyskanie pogłębionej wiedzy na temat lekarzy odbywających specjalizację w endokrynologii – ich sytuacji zawodowej, rodzinnej oraz poglądów i wartości. W efekcie badania miał powstać opis sylwetki lekarza specjalizującego się w endokrynologii.

MATERIAŁ I METODY

Materiał stanowiły wyniki badań przeprowadzonych wśród lekarzy specjalizujących się w endokrynologii, biorących udział w 4 kursach prowadzonych przez Klinikę Endokrynologii Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego (CMKP) w Warszawie w 2009 i 2012 roku. Badanie prowadzone techniką ankiety au-

dytoryjnej było anonimowe i dobrowolne. Narzędzie badawcze – ankieta – składało się z 24 pytań zamkniętych. Cztery pytania umożliwiły respondentom przedstawienie oceny swojej satysfakcji zawodowej i oceny sytuacji materialnej. Sześć pytań dotyczyło poglądów politycznych, religijności oraz cenionych wartości. Dwa pytania dotyczyły planów związanych z pracą po uzyskaniu specjalizacji w tym jedno podjęcia pracy za granicą. Osobną częścią ankiety była tzw. metryczka dotycząca cech demograficznych i zawodowych.

Dodatkowym źródłem danych był rejestr lekarzy odbywających specjalizację na terenie całego kraju prowadzony przez CMKP (1) (dalej: Rejestr). Dane z Rejestru były zgodne ze stanem na 7 maja 2012 roku.

Analiza materiału miała charakter ilościowy. Analizę danych przeprowadzono przy zastosowaniu SPSS 12.0 PL.

WYNIKI

Analizowane dane Rejestru obejmowały 8 pozycji, tj.: płeć, wiek, wynik postępowania kwalifikacyjnego w punktach i procentach, posiadana specjalizacja podstawowa, tryb specjalizacji, województwo oraz komórka organizacyjna, w której odbywana była specjalizacja. W pewnych przypadkach występowały braki danych.

Zgodnie z danymi z Rejestru specjalizację z endokrynologii odbywało 236 osób (182 kobiety i 54 mężczyzn). Wiek lekarzy w trakcie specjalizacji zawierał się w przedziale od 32 do 61 lat (średnia 40 lat).

Osoby te w postępowaniu kwalifikacyjnym do specjalizacji uzyskały średnio 158,4 punktów (SD 35,3), tj. średnio 83,2% (SD 6,1%) (informacje dostępne dla odpowiednio 131 i 139 osób).

Wśród specjalizujących się większość stanowili lekarze ze specjalizacją z chorób wewnętrznych (160 osób, tj. 70,5%), którzy liczebnie zdecydowanie przeważali nad ginekologami (38 osób, tj. 16,7%), pediatrami (27 osób, tj. 11,9%) i chirurgami (2 osoby, tj. 0,9%).

Specjalizację odbywano najczęściej w trybie umowy cywilnoprawnej o szkolenie specjalizacyjne czyli „wolontariatu” (83 osoby, tj. 35,5%), umowy o pracę na czas określony lub nieokreślony (72 osoby, tj. 30,7%) oraz płatnego urlopu szkoleniowego (70 osób, tj. 29,9%). Pojedyncze osoby odbywały specjalizację w trybie rezydentury (5 osób, tj. 2,1%) oraz w trybie innym niż wymienione (4 osoby, tj. 1,7%). Co warto odnotować, żadna osoba nie odbywała specjalizacji z endokrynologii w ramach poszerzenia zajęć programowych dziennych studiów doktoranckich.

Według danych Rejestru, kształcenie specjalizacyjne w zakresie endokrynologii odbywało się w 49 akredytowanych placówkach w 15 województwach (mazowieckim (49 osób, tj. 20,8%); małopolskim (27 osób, tj. 11,4%); śląskim (26 osób, tj. 11%); łódzkim (21 osób, tj. 8,9%); pomorskim (18 osób, tj. 7,6%); lubelskim (17 osób, tj. 7,2%); wielkopolskim (17 osób, tj. 7,2%); dolnośląskim (14 osób, tj. 5,9%); zachodniopomorskim (14 osób, tj. 5,9%); podlaskim (11 osób, tj. 4,7%); opolskim (6 osób,

tj. 2,5%); warmińsko-mazurskim (6 osób tj. 2,5%); podkarpackim (5 osób, tj. 2,1%); kujawsko-pomorskim (3 osoby, tj. 1,3%); świętokrzyskim (2 osoby, tj. 0,8%)). W województwie lubuskim ze względu na brak placówek posiadających akredytację nie było żadnego lekarza specjalizującego się w tej dziedzinie.

Dane uzyskane w badaniu ankietowym (205 ankiet) w części dotyczącej płci, wieku, i posiadanej specjalizacji są zbieżne z danymi Rejestru.

Wśród respondentów było 164 kobiet (80%) i 39 mężczyzn. Wiek badanych lekarzy zawierał się w przedziale od 32 do 56 lat i wynosił średnio 37 lat.

Biorący udział w badaniu najczęściej pozostawali w związkach małżeńskich (82,4%). Stanu wolnego był co dziesiąty (13,2%) i tylko nieliczni deklarowali się jako osoby rozwiedzione (2,0%) lub żyjące w wolnym związku (2,5%).

Najczęściej (38,2%) ankietowani deklarowali wychowywanie dwójki dzieci. Jedno dziecko miała co trzecia osoba biorąca udział w badaniu (31,4%), co dziesiąta (11,3%) miała troje i więcej dzieci, a co piąta (19,1%) była bezdzietna.

Ponad jedną trzecią (38,0%) kształcących się w zakresie endokrynologii miała wśród członków rodziny innych lekarzy.

Ankietowani pochodzili z ośrodków o różnej wielkości. W dużych miastach, tj. w ośrodkach, których liczba mieszkańców przekracza 500 tys. mieszkał co trzeci ankietowany (36,3%), dodatkowo co dziesiąty (10,3%) zamieszkiwał w pobliżu takich aglomeracji. W ośrodkach większych niż 200, ale nie przekraczających 500 tys. mieszkańców żył co piąty respondent (18,6%). W miastach mniejszych niż 50 tys. 16,7%, tyle samo (16,7%) żyło w miastach większych niż 50 tys., ale nie większych niż 200 tys.

Wśród respondentów najbardziej liczni byli absolwenci uczelni medycznych w Katowicach (17,7%) i Warszawie (17,3%), a także Łodzi (11,6%), Gdańsku (10,2%), Krakowie (9,9%) i Lublinie (9,8%).

Staż pracy w zawodzie wahał się od 6 do 30 lat. Średnia 12,74 (SD 4,1).

Trzy czwarte osób przystępujących do specjalizacji z endokrynologii posiadało tytuł specjalisty chorób wewnętrznych (72,7%). W badanej grupie byli też pediatrzy (13,2%), ginekolodzy (13,2%), a także chirurdzy (1%).

Co dziesiąta osoba (12,9%) miała oprócz specjalności umożliwiającej podjęcie specjalizacji z endokrynologii, także inną specjalizację, w tym najczęściej z diabetologii (10 osób) oraz medycyny rodzinnej i medycyny nuklearnej (po 4 osoby).

Duża część ankietowanych (38,1%) deklarowała posiadanie tytułu doktora nauk medycznych.

Pracę w jednym miejscu deklarował co czwarty respondent (27,3%). Co trzeci ankietowany (30,2%) pracował w dwóch miejscach. Co czwarty pracował w trzech miejscach (27,3%), a 15,1% w więcej niż trzech.

Badani poproszeni o wskazanie w jakich miejscach pracują, najczęściej wymieniali szpital kliniczny (115 osób, tj. 56,4%), przychodnię niepubliczną

(94 osoby, tj. 46,1%), własną praktykę (59 osób, tj. 28,9%) oraz przychodnię publiczną (54 osoby, tj. 26,5%). Ponadto respondenci pracowali w szpitalach powiatowych (42 osoby, tj. 20,6%), szpitalach wojewódzkich (35 osób, tj. 17,2%) i w innych miejscach (22 osoby, tj. 10,8%) (tab. 1).

Tabela 1. Miejsce pracy.

	Liczba osób	% odpowiedzi	% przypadków
Szpital kliniczny	115	27,3	56,4
Szpital wojewódzki	35	8,3	17,2
Szpital powiatowy	42	10,0	20,6
Własna praktyka	59	14,0	28,9
Przychodnia niepubliczna	94	22,3	46,1
Przychodnia publiczna	54	12,8	26,5
Inne	22	5,2	10,8

Po uzyskaniu specjalizacji badani lekarze najczęściej planowali otwarcie własnej praktyki lekarskiej (100 osób, tj. 49,3%) oraz zmianę dotychczasowego miejsca pracy (85 osób, tj. 41,9%). Dla jednej czwartej ankietowanych lekarzy zdobycie tytułu specjalisty endokrynologa nie spowoduje żadnej zawodowej zmiany (52 osoby, tj. 25,6%), inne plany miał co dziesiąty (24 osoby, tj. 11,8%), a co dwudziesty deklarował wyjazd do pracy za granicę (9 osób, tj. 4,4%).

Mimo, że większość respondentów (71,7%) nie była zainteresowana podjęciem po uzyskaniu specjalizacji pracy za granicą, to prawie co piąty rozważał taką możliwość (w tym 12,7% wyjechałoby, gdyby dostało taką propozycję i 4,4% deklarowało, że na własną rękę będzie poszukiwać pracy w innym kraju), a co dziesiąty nie był zdecydowany (11,2%).

Ankietowani w większości byli zadowoleni z przebiegu swojej kariery zawodowej (12,7% bardzo zadowolony, 58,0% raczej zadowolony). Średnio zadowolony był co czwarty respondent (27,3%), niezadowoleni to zaledwie 2% (4 osoby w tym raczej niezadowolony 3 osoby i bardzo niezadowolony 1 osoba).

Jako dodatkowy probierz zadowolenia przyjęto wyobrażenie na temat przyszłego zawodu swoich dzieci. I tak prawie połowa ankietowanych chciała, aby ich dzieci w przyszłości wykonywały zawód lekarza (zdecydowanie tak 7%; raczej tak 40%; raczej nie 42%; zdecydowanie nie 11%).

Trzy czwarte respondentów była zadowolona ze swoich dochodów i sytuacji finansowej (3,9% bardzo zadowolony, 26,3% raczej zadowolony i 45,9% średnio zadowolony). Niezadowolony był co piąty (raczej niezadowolony 16,1%; bardzo niezadowolony 7,8%).

Warunki materialne oceniane były w zdecydowanej większości pozytywnie. Połowa respondentów deklarowała, że żyje na średnim poziomie (49,3%), a druga połowa dobrze (39,9%) i bardzo dobrze (7,4%). Zaledwie 3% oceniło te warunki jako skromne, a jeden respondent jako bardzo biedne (0,5%).

Respondenci w większości deklarowali się jako osoby wierzące w tym: co dziesiąta jako głęboko wierząca (9,9%), wierząca 80,2% oraz raczej wierząca 6,2%. Jako niewierzące deklarowało się 3,5%.

W przypadku badanej grupy średni poziom religijności określonej na 7-stopniowej skali wynosił 4,88 (SD 1,8).

Udział w praktykach religijnych przynajmniej raz w tygodniu deklarowała ponad połowa respondentów (w tym 54% raz w tygodniu i 5,4% zazwyczaj kilka razy w tygodniu), a przynajmniej raz w miesiącu co dziesiąta osoba (8,9%). Co czwarty deklarował uczestnictwo kilka razy w roku (25,2%), a w ogóle nie brała udziału co dwudziesta osoba (6,4%).

Poglądy polityczne mierzone na 7-stopniowej skali oscylowały blisko centrum (średnia 4,53; SD 1,230). Respondenci zapytani o to na jaką partię oddaliby swój głos najczęściej wskazywali Platformę Obywatelską (44,6%) i Prawo i Sprawiedliwość (9,1%). Pozostałe partie m.in. Sojusz Lewicy Demokratycznej, Polskie Stronnictwo Ludowe uzyskały pojedyncze wskazania (3,3%). Żadnej partii nie potrafiła wskazać (trudno powiedzieć) co piąta osoba (19,9%). Brak udziału w wyborach deklarował co piąty respondent (22%).

Ankietowani zostali poproszeni o wskazanie z podanej listy wartości, czterech wartości, które są dla nich najważniejsze. Okazało się, że najważniejsze dla respondentów wartości to: szczęście rodzinne (95%); zachowanie dobrego zdrowia (89,1%); praca zawodowa (54%); uczciwe życie (48%); szacunek innych ludzi (19,8%); spokój (18,3%); wykształcenie (15,8%); wiara religijna (14,9%) i grono przyjaciół (14,4%); dobrobyt i bogactwo (9,9%); życie pełne przygód i wrażeń (7,4%); kontakt z kulturą (4%); wolność głosu własnych poglądów (2,5%) oraz możliwość udziału w demokratycznym życiu społeczno-politycznym (1,5%).

DYSKUSJA

Zgodnie z przyjętymi założeniami od 2013 roku ma się zmienić tryb odbywania specjalizacji, tym samym przestanie obowiązywać podział na specjalizacje podstawowe i szczegółowe. W związku z tym przedstawiony obraz lekarzy specjalizujących się w endokrynologii opisuje ostatnie grupy lekarzy specjalizujących się w dotychczasowym trybie.

W przypadku respondentów rozwój zawodowy nie przekreśla możliwości założenia rodziny, jednak obciążenia związane ze zdobywaniem specjalizacji oraz pracą zawodową w kilku miejscach, nakazuje postawić pytanie o jakość relacji rodzinnych, a także kondycje psychiczną i fizyczną – przemęczenie, stres itp., które mogą negatywnie wpływać na ich relacje rodzinne i jakość pracy zawodowej.

Respondenci są osobami stosunkowo mocno osadzonymi w środowisku lekarskim nie tylko zawodowo, ale nie rzadko też rodzinnie. Wielu z nich legitymuje się stopniem naukowym doktora, większość to pracowni-

cy klinik i jednostek organizacyjnych MZ. Ze względu na konieczność spełnienia wielu kryteriów formalnych do rozpoczęcia specjalizacji w zakresie endokrynologii grupę, do której należą respondenci można uznać za elitarną.

Liczebna dominacja mieszkańców dużych miast nad mieszkańcami małych ośrodków wśród badanych lekarzy wynika z większych możliwości kształcenia i pracy w tej dziedzinie w aglomeracjach i nakazuje postawić pytanie o dostępność do endokrynologa dla osób mieszkających na obszarach słabiej zurbanizowanych.

Plany otwarcia własnej praktyki endokrynologicznej po uzyskaniu specjalizacji wynikać mogą z zapotrzebowania na usługi zdrowotne z tej specjalności i stosunkowo wysokiej atrakcyjności finansowej świadczenia tego typu usług bez kontraktu z NFZ.

Co piąta osoba poważnie rozważała możliwość wyjazdu do pracy za granicę, a co dwudziesty deklaruje, że na własną rękę będzie poszukiwać pracy poza granicami – udział osób zdecydowanych na wyjazd w badanej grupie jest zbliżony do udziału osób, którym wydano zaświadczenie stwierdzające posiadanie specjalizacji z endokrynologii, który według danych Naczelnej Izby Lekarskiej wynosi 3,08% wszystkich praktykujących w Polsce endokrynologów (9).

Badani lekarze w większości oceniają swoją sytuację materialną jako dobrą, co w obliczu częstej „wieloletowości” raczej nie stanowi zaskoczenia. Być może aktywne dążenie do powodzenia materialnego przez pracę w kilku miejscach skutkuje zwiększonym konserwatyzmem wyrażonym przez centroprawicowe poglądy polityczne, stosunkowo wysokim poziomem religijności, a także przywiązaniem do takich wartości jak rodzina i praca.

Przewaga kobiet wśród lekarzy specjalizujących się w endokrynologii może wynikać zarówno z średnio lepszych niż mężczyźni wyników uzyskiwanych na egzaminach specjalizacyjnych, jak i z ogólnie obserwowanej preferencji kobiet w kierunku specjalizacji zachowawczych.

WNIOSKI

Osoba odbywająca specjalizację w zakresie endokrynologii jest najczęściej kobietą przed czterdziestym rokiem życia mieszkającą w dużym mieście, pozostającą w związku małżeńskim i mającą dwoje dzieci. Posiada specjalizację z chorób wewnętrznych i pracuje w szpitalu klinicznym i przychodni. Po uzyskaniu specjalizacji planuje zmianę miejsca pracy bądź założenie własnej praktyki lekarskiej i raczej wyklucza wyjazd do pracy za granicę. Deklaruje zadowolenie ze swojej sytuacji materialnej i rozwoju swojej kariery zawodowej. Prezentuje poglądy centroprawicowe i jest osobą religijną, a najważniejsze dla niej wartości to: szczęście rodzinne, zachowanie dobrego zdrowia, praca zawodowa i uczciwe życie.

PIŚMIENNICTWO

1. Rozporządzenie ministra zdrowia z dnia 20 października 2005 r. w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentystów (Dz. U. Nr 213, poz. 1779 ze zm.).
2. Program specjalizacji w endokrynologii. Program dla lekarzy posiadających specjalizację II stopnia lub tytuł specjalisty w chorobach wewnętrznych, pediatrii, położnictwie i ginekologii lub chirurgii ogólnej, Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego, Warszawa 2002.
3. Projekt rozporządzenia ministra zdrowia w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentystów z dnia 13 grudnia 2011 r. http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/prmz_slild_13122011.pdf [dostęp 9 października 2012 r.].
4. Zestawienie liczbowe lekarzy i lekarzy dentystów wg dziedziny i stopnia specjalizacji z uwzględnieniem podziału na lekarzy wykonujących i nie wykonujących zawodu – stan na 30.09.2012, http://www.nil.org.pl/_data/assets/pdf_file/0006/64374/Zestawienie-nr-04.pdf [dostęp 9 października 2012 r.].
5. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2011, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.
6. Opracowanie przygotowane przez prof. dr hab. n. med. Andrzeja Lewińskiego w ramach programu Ministerstwa Zdrowia w 2009 r., Specjalizacje lekarskie w Polsce. Stan obecny, perspektywy rozwoju w latach 2010-2015 http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/48_endokrynologia_13072011.pdf [dostęp 1 października 2012 r.].
7. http://wyborcza.pl/leczyc/1,102641,7541503,Endokrynologow_jak_na_lekarstwo.html [dostęp 9 października 2012 r.].
8. <http://www.rynekzdrowia.pl/Uslugi-medyczne/Poznan-XX-Zjazd-Polskiego-Towarzystwa-Endokrynologicznego,123664,8.html> [dostęp 9 października 2012 r.].
9. Liczby zaświadczeń wydanych lekarzom ubiegającym się o uznanie kwalifikacji w innych krajach UE, http://www.nil.org.pl/_data/assets/pdf_file/0008/64376/Zestawienie-nr-06a.pdf [dostęp 9 października 2012 r.].

otrzymano/received: 03.10.2012
zaakceptowano/accepted: 31.10.2012

Adres/address:
*Wojciech Stefan Zgliczyński
Zakład Organizacji Opieki Zdrowotnej i Orzecznictwa Lekarskiego
Szkoła Zdrowia Publicznego CMKP
ul. Kleczewska 61/63, 01-826 Warszawa
tel.: +48 (22) 560-11-31
e-mail: zgliczw@cmkp.edu.pl